

Merza József

Annavölgyi emlék

(II. rész)

3. Pszichoanalízis szélcsendben

Max Planck – tudtán kívül – a célparancs mibenlétét feszegeti, amikor 1935-ös előadásában így beszél: „Egy dologgal... eleve tisztában kell lennünk. A célt, amelyre törekszünk, a végleges kielégítő állapotot nem érjük el, és nem is érhetjük el soha. Mert a legjobb, legkiforrottabb etikai világnézet sem vezet el az ideális befejezettséghez, mindig csak az irányt mutathatja meg, amelyben a célt keresnünk kell. Aki erre nincs figyelemmel, könnyen abba a veszélybe kerülhet, hogy vagy elveszíti a bátorságát, vagy pedig elkezd kételkedni az etika értékében, és ezáltal, éppen mert becsületlen akar lenni önmagával szemben, még az etika elleni támadásra is kényszerülhet. ... Az etikában is úgy van, mint a tudományban. A fontos nem a biztos birtoklás, hanem a szüntelen, az ideális célra irányuló harc, az élet naponta, óránként való megújulása, amely mindig a jobbért, a tökéletesebbért folyó, újra megújuló küzdelemhez kapcsolódik.” (1)

Amikor belső életünk elemzéséhez fogunk, mindig jól jön az imádság, vagy egy avatott vezető segítsége. Sokat jelent ez tárgyilagosságban, amikor önmagammal kell foglalkoznom, úgy azonban, hogy ne önmagam körül forogjak. Ugyanígy van, amikor ez a szemlélődés valamivel tágabbra, Bokor-méretűre nyílik, hiszen egy közösségi együttlétben ez is feladatunk. Könnyebbnek látszik annak a dolga, aki létrehozott egy kis-egyházat, mert utánozhatja Pált, és egy teológiai vagy társadalmi áttekintés után módszeresen fejére olvashat követőinek egy hosszú bűnlajstromot. A történelem, sajnos, nem tudósít bővebben arról, miként fogadta az átlagos korinthusi hívő az atyai dörgegelmet, mert a sikeres személyek kanonizációja nem kedvez a sikertelenek morgásai megmaradásának. Pedig az alul maradtok nem mindig paráznak és tolvajok, hanem esetleg másként, néha éppen emiatt jobban látók. Jakabnak a teljesítményekkel kapcsolatos kritikája azért élhette túl szerencsésen a kanonizáció tisztogatását, mivel nagy egyéniségtől, mondjuk, egy másik kanonizálttól

származik, és abban a korban, ilyen méretű embereknel, az eltérő vélemény még nem vezetett likvidálásra. Pedig a korinthusiak nemcsak bűnözni, de morogni is tudtak, amint azt jól láthatjuk Kelemen pápa első leveléből. Egyszóval azt hiszem, hogy a vezető is jócskán kockáztat, ha hozzáfog érett, felnőtt bárányai fürdetéséhez, mennyivel inkább egy a bárányok közül, akinek foltjait bármely mellette szorongó báránytestvére megbökhethi az orrával. Aztán az is óvatosságot parancsol, amikor az ember nagy buzgón gyártja a bűnök listáját. Hamar hosszúra nyúlik az a jegyzék, az ember jobbra néz, balra néz, Pistára, Jancsira és Marira, s milyen szépen összeállnak egy társaság nagy-nagy hibái! Észre sem veszem, hogy magam szépen kihagytam mindebből! Hogy azért az intő beszéd egy egészen külső szemlélő számára mégis jól hangzik, az attól van, hogy én magam is el szoktam követni azokat az ostorozott tökéletlenségeket, csak kevésbé figyelek rájuk. A külső azonban nem ismeri szerkesztési módszeremet, és elámul attól, hogy milyen szép önkritikát gyakoroltam. Azt hiszi, magamról beszélek! Pedig akarta a fene!

Ha gondosan tanulmányozzátok a hiányosságok felfedése művészetének előző „ars poeticáját”, akkor érzitek, hogy az ember felszabadul, ha maga is hajlandó beállni a mérce alá, de azért nem haszontalan egy kicsit reflektálni önmagunkra és szerepünkre, amikor másokat is érint eszmefuttatásunk. Megfogom tehát Max Planck segítő kezét – egy pillanatra átfut az agyamon, hogy valamit neki is valóságosan át kellett élnie, hogy szavai valós lelki olvasmány erejével hassanak rám (keveredik a valóság és a misztika, mert valóságosnak érzem azt, hogy ő is átment azon a jellemfejlődésen, amit az idézet magában rejt, de titokzatos az a hatás, amivel belőlem a szövegéhez való csatlakozást kiváltotta, vagy talán annyi az egész, hogy én is átmentem ezen, és láttam, hogy életünk egy darabja meg az abból folyó következtetés leképezhető egymásra, élmény és tapasztalat izomorf, tehát az izomorfia felfedezése az öröm, az izomorfia meglátása adja

a biztonságot, de hiszen homológiát is mondhattam volna, mivel a homológia annyi, mint egyezés, egyetértés, annak megvallása, hogy igen, ez így van, mert én is tapasztaltam, hát ezért lenne a rezonancia, de hát hogyan is megy végbe ez a folyamat, amely az írott szöveg betűjéből indul, és a saját kezem által írott szöveg egyetértő vallomásával végződik, nos, ezt csak kívülről látom, de belül egészen titokzatos) –, tehát megfogom a segítő kezét, s biztonsággal látok munkához. A kusza gondolatsor egy szóval gazdagított: homológia. Szent ez a szó, mert hitem megvallását, üdvösségem zálogát szoktam kifejezni vele, és hasznos ez a szó, mert most látom, hogy a homológia örömöm és megnyugvásom oka. Nyugodt vagyok, ha életem homológ Jézuséval, ha életem és tapasztalásom homológ egy sokra becsült embertársaméval. Megnyugtató ez minden beszélgetőtársam számára is, mert az életek és megélések egyezése bizalmat és megértést hoz, és további, most már jövőbeli egyezések forrása lehet.

Meglehetősen hosszan elkalandoztam a választott bevezető méltatása során, azt is érzem, hogy a témát tovább lehet bontani. Illő azonban, hogy itt és most lezárjam ezt a gondolatsort. Azt szeretném felfedezni inkább, hogy milyen homológiák vagy izomorfik vannak, voltak vagy lesznek, egyszóval lehetnek bösz, világ-sark-kifordító laikus életünkben. Teszem ezt most, szélcsendben, mert az a jó, ha a legénység ilyenkor a vitorlákat foltozza, kicseréli a foszlott fesi-tőköteleteket, elvégzi a szükséges ács-munkákat, fest és kalapál, takarít és feltölti a készleteket, munkája közben füttyörészik – s nem csinálja azt, amit egy cél nélküli hajó fegyelmezetlen legénysége szokott. Ennek elképzelését nem részletezem.

Először az irányról beszélek. Életünkben első az egyezés. Az hozott össze minket, hogy az Atya háza felé, Jézus útján akarunk haladni. Ezt az utat a körülmények alakulása következtében a Bokor saját felfogásában járjuk. Azt hiszem, hogy az első két mozzanatban alapvetően egyetértünk, saját közösségi elképzelésünk azonban mindenkor megbeszélések

eredménye kell, hogy legyen – a belátott igazsághoz való ragaszkodás egyetlen lelkiismereti követelményével.

Az utóbbi időben több barátom panaszkodott arról, hogy linkeké válnak a lelkigyakorlatok. A felfutás édes percei múltán, az együttlétekből nem árad már se öröm, se meglátás. Azokkal izzadok együtt, akikkel év közben is tipródom, s már az istenség szobra mögötti függöny sem rejt semmit, mert miért is lenne ott valami valamelyik testvérem izgátságain kívül. Nyugodtan lecsapok hát egy későn jött üdülőjegyre, egy jobb helyre adódó nyaralási meghívásra, egy külföldi útra menő autó üres ülésére, mivel a már az előző év őszén tudott nyári dátum devalválódott számomra. Majd elmegyek egy másik lelkigyakorlatra! Nem vagyok láncsal hozzákötve a többiekhez! Ugyanígy vélekedem az évi egyetlen közösségi ünnep kegyelmi lehetőségeiről is.

Ennyi már elég is lehetne, hogy a dorong után nyúljunk. Sok mindentről lehetne azonban még beszélni, és ha most elkezdünk munkálkodni a doronggal, elég hamar csak eszméletüket vesztett emberekkel lesz tele a szoba, tágabban, a Bokor. Másrészt az a véleményem, hogy a magunkfajta embereknek csak a fejével lehet beszélni, más meggyőzési eszköz hatástalan. Megpróbálom elmondani látásom pozitív oldalát.

Bármennyire lesújtó véleménnyel vagyunk is önmagunkról, tudnunk kell, hogy számra nézve nagyobbak vagyunk több szerzetesrendnél. Képzettség, szellemi adottságok tekintetében ugyanez a helyzet. Anyagi erőnket illetően sem vagyunk elveszve. Bokrunknak sokszor az a baja, hogy belülről nem látja a jelentőségét. Hozzánk hasonló értékű emberek gyűléseiről, tárgyalásairól, döntéseiről tudósítások, közlemények, fényképes beszámolókat jelennek meg a nagy példányszámban terjesztett újságokban. Ezek olvastán persze mindenki meg van győződve arról, hogy itt vagy ott egészen fontos dolog történt. Az egymillió újságot persze eldobjuk, mert csak azért vesszük meg, hogy utána elmondhassuk: megint nincs benne semmi, de azért az agyunkat megfőzték, hogy az, ami az újságba kerül, az a fontos. Ha valaki megtudja, hogy holnap kinyomják a nevét az újságban, akkor sok példányt vesz belőle, mindjárt, gyorsan, amíg el nem fog, mert lehet, hogy az égvilágon semmit sem csináltunk, csak „ott voltunk”, de úgy érezzük, hogy a publicitás talapatot tolt a lábunk alá, most lettünk egy fejjel magasabbak másoknál. Hát még ha cikkünket nyomták ki! Nincs szebb

név az újságban a sajátunknál, nincs lélekemelőbb dolog, mint újból elolvasni a nyomtatástól sokkal nagyszerűbbé vált mondatainkat.

Ez a sajtó által történő megmagasodás egy formája, de van megmagasodás hivatali tisztség, rendjel, cím, valahová bejáratoság, első kézből való informáltság, bennfentesség, meghívások, utazások, delegálások, anyagi honorálás által is. Mi Isten előtt és általa akarunk megmagasodni. Ezzel összefüggésben tehát közlöm veletek, hogy ezt a lelkigyakorlatot, veletek, ebben a kis faluban, ebben az egyszerű házban ugyanannyira értékelem, mint a hatalom birtokosai által pénzelt bármely megfelelő konferenciát. Annyit készültem rá, mint egy tudományos konferenciára. Ritka az ember, nem is jó szakember, aki egy fontos nyári szakmai konferenciát csak úgy kihagy, vagy azon érdektelenül vesz részt. Tíz-húsz ember önzetlen lelkesedése történelmi jelentőségű találkozókat hozhat létre. Lenin egykori lakása a tátra-aljai poronini parasztházban egy európai méretű mozgalom központja volt, és Vlagyimir Iljics onnan valóban fessegette a Föld sarkait. Ma becses emlék a razlivi csőszkunyhó, mert a mozgalom szelleme rejtőzött benne. Semmi sem jelentéktelen, ha az emberek nem teszik azzá. Minden, felelősséggel kimondott gondolat jelentős, ha nem zártan közeledem felé. Értsétek meg: minden találkozóznok forgathatja a világot azzal, hogy komolyan vesszük, és minden találkozóval züllesztjük Jézus ügyét, ha felelőtlenek vagyunk. A találkozókon jobban láthatjuk a célt, és biztosabban határozhatjuk meg a haladás irányát, ha ezt szívügyünknek tartjuk.

Amit most elmondtam, magában foglalja, hogy a cél és irány kitűzése nem megy, nem ment törekvés és keresés nélkül. A társadalomban, a világban, a Sátán ellenében nem elegendő egy kronométer és egy szextáns. Sem a tudományban, sem a közösségi életben nincsenek királyi utak. Vannak tehetséges emberek, akik időt takarítanak meg azzal, hogy gyorsabban találnak megoldásokat, de az átélés nélkülözhetetlen, az eredményért való megküzdés nem maradhat el. Lehet, hogy az a bajunk, hogy egyszer, csak úgy, ölünkbe hullott életünk megoldása, s azt hittük, nem kell többé tennünk semmit. Mások keservesen verekszik előre magukat, lépésről-lépésre egy darab igazságért, s jó nekik, mert megszokták a küzdelem, életük része. Tudják, hogy az igazságnak nagy értéke van, mert meg kell fizetni érte. Ha nem nekünk, akkor annak, aki rátalált. Bárhogy

van is, most az igazság beépítése kell, hogy folyjék életünkben. Ahhoz a bizonyos egy százalék tehetséghez vagy szerencsééhez most kell hozzá izzadunk a kilencvenkilenc százalékos munkát. Milyen érdekes! A legelvontabb szellemi tudományban sem botránkoznak meg azon, ha a tudománytörténet egyik kiemelkedő szellemétől származó eme szellemességet elmondom. Egyedül a lelki életben hangzik ez rosszul némelyek számára. Kár, nagyon nagy kár, hogy az evangélium *gyakorlati* követelményeinek megtevését szolgáló, elősegítő lelki életet a szakírók és a finom lelkek „dezodorálták”. Bizony az az ember érzése, hogy ebbéli igyekezetünkben sok változatos illatot, viszont igen gyakran kevés eredményt produkálunk. Csak az viszi valamire, aki komoly munkával bontja ki azt, amije az induláskor volt. Közhely ez, de minden ismert közhelyet egyszer magunk is megélünk. El ne felejtjük, merre kell kibontakoznunk!

Mert nagyon-nagyon sok minden úgy van, *mint a tudományban*. Ez a laikusok felfedezése, a mi észrevételünk. Mint a tudományban! Indulunk egy előző nemzedék kincsével és látásával. Átvesszük és megtanuljuk mindazt, amit értékékként élénk adnak. Becsüljük a hagyományt. Magunk is alkalmazzuk az örökölt tudást, módszereket. Megpróbáljuk továbbfejleszteni az örökséget. Ha akadályokba ütközünk, vagy ellentmondásokat veszünk észre, megvizsgáljuk, hol a hiba: az örökségben, megértésünkben, az alkalmazás módszereiben? Nem félünk megválni azoktól az elemektől, amelyekről kiderül, hogy hamisak, ésszerűtlenek, értelmetlenek. És ez a fő. Mert ha valaki megszokta, hogy dolgait rendezesen és szépen, szív és ész összhangja szerint értelmesen végzi, az nehezen téveszthető meg, az nem hatódik meg a bemondásoktól, de nem is szalad fel a vérnyomása a plafonig, mivel tudja, hogy az Isten elég világosan kifejtett törvényei szerint való élet nem fut zsákutcába.

Tapasztalatokat kell gyűjteni, és a tapasztalatokat értékelni kell. A tapasztalatgyűjtés az a bizonyos fáradtságos keresés, amit most a vállalkozó kedv oldaláról fogok meg. Vállalkozni kell a lényeges hitbeli, cselekvésbeli, közösségi tapasztalatok megszerzésére, átélésére. Tapasztalatok nélkül nincs érett ember, nincs tanító ember, nincs előre lépő, alkotó, felfedező ember. Ámde a tapasztalatok szerzése – éppen azért, mivel előtte még tapasztalatlanok vagyunk –, veszélyes is lehet. Két okból is: a tapasztalatlanságból eredő melléfogás, sikertelenség visszavethet, a siker vi-

szont elbizakodottá tehet minket. Nem kötelező, hogy így legyen: sok kudarc után is keményen dolgozhatunk, tele reménnyel, s a szép eredmények mellett szerények is maradhatunk. Mondom, nem kötelezőek a világi apostolok gyermekbetegségei, megpróbálhatjuk elkerülni őket. De hát a gyerekbetegségek olyanok, hogy nagy százalékban megkapjuk őket. Ilyenkor jó a tudatosság és a türelem: észrevenni, hogy viszket mindenem, tehát rajtam a betegség. A másik: türelmes vagyok magamhoz is, máshoz is, mert tudom, hogy minden kórnak megvan a természetes lefutási ideje, a figyelmetlenség, siettetés szövődményekhez vezet.

Ne bátoralanodjunk el amiatt, hogy nem vagyunk sikeremberek. Tiszta evangéliummal, igényes élettel, kontraszt-társadalmat csinálva nem könnyű sikerembernek lenni. Esetleg lehetetlen is. A kicsinyhitűség, csüggedtség Jézus által sokszor megfedett magatartás. Jó, ezt kívülről tudjuk, sokszor hallottuk. Ne felejtjük azonban el, hogy újra és újra megélhetjük. Ha az ember csak belülről, lelkéből hallhatja az igazolást, akkor vannak órák és napok, amikor bizonytalan. Ilyenkor még az önkéntes rendőrt is irigyli, mert az maga mögött érezheti a minisztérium, meg az egész államrend erkölcsi és fizikai támogatását. Mi kifejezetten nem kellünk senkinek: sem Keletnek, sem Nyugatnak, sem ateistáknak, sem egyházfejedelemeknek. Megtűrték vagyunk, bizonyos keretek között. Keserves sóhajtásokkal húzza az evezőket a hajós, ha sem az északi, sem a déli szél nem akar belefújni a vitorláiba. A be nem jegyzettségnak, a társadalmon kívül élésnek vannak nyommasztó vonásai. Az első keresztények nem véletlenül kötöttek alkut az állammal. A prés alól az ember ki akar bújni, mert úgy érzi: még egy perc, és visszavonhatatlanul megnyomordom. Az embernek tehát éreznie kell annak fontosságát, amit csinál. Úgy, hogy széles és világos látása van, és úgy, hogy számon tartja akármilyen kis teljesítményét is. Ezért nem merülök bele konkrét bűnlisták gyártásába, mert miért gyártsak mások számára bűnöket? Mindenki képes rá, hogy meglássa hibáit, hogy megbánja hibáit, *csak legyen értelme az életnek!* Legyen értelme az *egésznek*, mert ha nincs értelme az „egésznek”, akkor nincs értelme a részletnek sem, akkor nincs értelme annak, hogy bármiben is megjavuljak. Az egész értelemért, az egész értelméért kell küzdeni, agítani, dolgozni.

A *félelem* csak meggyorsíthatja a leállást. Sokféle félelem van, s a be-

csukástól vagy a megpofozástól való félelem mellett hosszan sorolhatjuk a gazdagságtól, hatalomtól való lemaradás okozta félelmeket is. A közösségi embernek azonban vannak bonyolultabb félelmei is. Félek a lemaradástól, félek a gyenge teljesítés miatt a közösségi megbecsülés elmaradásától. Félek a vezetőtől, félek attól, hogy a hátam mögött beszélnek rólam. „Megbeszélnek engem!” Attól is félek, hogy már észrevették ezt a félelmemet, és most óvatosan „kezelnek engem”. Ezzel párhuzamosan egyidejűleg félek attól, hogy a többiekkel együtt legyek, mert nem tudom, mikor kerülnek terítékre az ügyeim, de attól is, hogy ne legyek együtt, hiszen elszigetelődöm, s ettől szenvedek. Van bennünk továbbá egy vallásos irracionális félelem is attól, hogy ha valamit nem az egyház előírása szerint teszünk, akkor elkárhozunk. Ez a létünkig lenyúló, létfenntartásunkkal összekapcsolt félelem oly erős, hogy mágiát terem, a mágiának való szolgálatot terem, mert az ember bele akar kapaszkodni minden ismert és ismeretlen erőbe, hogy megmeneküljön a pokoltól, az örök szenvedéstől, a visszacsinálhatatlan elmúlástól. Ez a félelem, amely a mindennapi életbe oldódva parancsmegtartásban, szabályzatoknak való engedelmességben, testmozdulatokban, vallásos etikettben csapódik le, elvakíthat, elveheti józanságomat. A mélyből feltörve felkavarja érzelmeimet is, nem hagy tárgyilagosan gondolkodni, szeretettel-megértéssel mérlegelni.

Kétkedővé tesz, de valójában nem igazi, kritikusan kétkedővé, hanem rombolóan kétkedővé. Olyanná, akinek nincs se szeretete, se türelme ahhoz, hogy alakítva, javítva, tökéletesítve akarjon előrehaladni a történelemben; aki eszmét, erkölcsöt, embert, sőt testvért is elrúg magától, aki szembefordul, és ellenségesen *támad*. Aki megváltoztatni akar, aki átalakítani akar, annak tudnia kell, hogy a megváltoztatandóval, az átalakítandóval való kapcsolatát – a maga részéről – nem szüntetheti meg, mert hatni csak kapcsolatokban lehet. Valós bírálatot gyakorolni csak kapcsolatokban lehet. Ne felejtjük el, hogy a mi kétkedéseink, szembefordulásaink, időnként önmagunk és testvéreink elleni támadásaink nem elvont nihilizmusból, ateizmusból, valamiféle gu-

nyoros külső cinizmusból nőnek ki, hanem éppen vallási buzgóságunk kortól vagy feltételektől kiváltott jelenségei. Ezekre a korrekt reflexió a megértés és türelem, egyet ugyan nem értés, de nem is vaskalaposság. Legyen szabad ismét idéznem: „Semmi sem olyan baljóslatú a világra nézve, mint a hajthatatlan doktrinerizmus, amely mindent csak fehéren vagy feketén lát, és minden haladást elutasít, amely nem abszolút értelemben az. Ez nem humánus dolog. Az ember nem rossz. Az ember jó is, rossz is, és minden haladás abban áll, hogy lépésről-lépésre kissé jobbá és valamicskével kevésbé rosszra tesszük. Szükség van arra, hogy a Mesiások, Buddhák, Tolsztojkok a botorkálva emelkedő tömegek fölött megmutassák a világosságban fürdő csúcsot, de ha jó szándékú emberek útközben keservesen igyekeznek kikerülni néhány követ, csapdát, ne gúnyoljuk őket azért, mert nem képesek egyetlen nekifutással az Ígéret Földjére kalauzolni minket.” (2)

A mi doktrínánk ereje abban van, hogy szeretni kell. Ez a tan kikerül minden merevséget és embertelenséget, csak jól csináljuk! A kereszténységben képesek vagyunk szintézisbe hozni a követelményt és az engedékenységet, a parancsot és a megbotcsátást. Ha szeretjük egymást, akkor mindig egy potenciális Ferencet, Terézt, Margitot vagy Kolbét láthatunk a másokban, aki megmutathatja Istent, akitől nem elhúzódnom kell, ha-

Öreg férfi (1521)

nem közelebb vonni. Akit nem írok le, akiből nincs elegendő, akitől nem fordulok el. Sokkal egyszerűbben fejezi ki ezt a Szentírás, amikor arról beszél, hogy Isten az égvilágon mindenkire sugározza a Napot. Ezért ha megvizsgálom az életemet, nemcsak arra ügyelek, hogy ne legyenek ellenségeim, hanem elmegyek a kezdetekhez: megnézem, nem vagyok-e valakivel más vagy bisszig, heccelődöm-e túl a viccen, allergiás vagyok-e valakire.

A valamit tevő, közösségben élő ember ritkán kerül el akár csak egy fokát is a bevezetőben leírt folyamatnak. Egyszer mindenki életében eljön a kritika, a kételkedés, a támadás, a bálványdöntögetés korszaka. Életünk sikere abban van, hogy van-e, lesz-e megújulás, lesz-e újjászületés, tovább folytatjuk-e küzdelmünket a jobbért. Mert a tökéletességet valóban nem birtokoljuk, de okosan vagy túl okosan, soha nem is mondunk le róla, hát ezért a harc, a küszködés, a következő lépcsőre való fellépés ve-rejtéke, vagy a bennünket az Útról le-szítani akaró Gonosz elleni védekezés minden erőfeszítése.

Az úgynevezett profán tudomány arra tanít minket, hogy az ember az igazságra való törekvés állhatatosságában lett óriás. Jézustól pedig kifejezett ígéretünk van arra, hogy a szeretetben állhatatosak elnyerik megmen-tődésüket.

4. A bálvány is ember

Kanyargós mellékutcákon sétáltunk már jó ideje régről ismert testvéremmel. Kérdéseket tett fel, látását akarta ellenőriztetni egy fontos témában és annak gyakorlatában. Időnként én is kérdeztem, hogy megismerjem érveit, körülhatároljam gondolatait. Egyik kérdésem után váratlanul ezt mondta: „Hogy lehet ilyet kérdezni? Most te is nagyot estél a szememben!”

Kényelmes fotelben ültem testvérem lakásán, és egy kényes kérdésre igyekeztem elfogadható választ adni. Nem éreztem magam illetékesnek abban, hogy döntsek egy másokat is érintő ügyben, illetve, hogy ott nem lévő személy véleményét tolmácsoljam. Testvérem egy idő múlva lemondóan legyintett, és így szólt: „Te is csak a nimbuszt csinálod magadnak, valójában nem lépsz!”

Nyári lelkigyakorlatra indultam, amikor levelet hozott a posta. A levélben egy mulasztással kapcsolatos listát olvashattam azokról a követelményekről, amelyeknek – amint azt életem és cselekedeteim igazolják – nem tudtam eleget tenni. Aki átélte ilyet, az tudja, mit jelent

ilyenkor lelkigyakorlatra menni, sőt lelkigyakorlatot vezetni. Azt is tudja azonban, hogy ha sikerül megkapaszkodni, az jót tesz mindenkinek.

Ha valaki a lelki életét nem a jó érzések keresésében és összegyűjtésében látja, hanem a jellemnevelés folyamatának tekinti, akkor bármikor tanulságos eseménycsokrot tud elmesélni barátainak arról, hogy milyen módon lepleződött le szegény kis személyisége olyan közösségi társai előtt, akik túl sokáig éltek mellette, vagy távolabb tőle, anélkül, hogy észrevették volna valós értékeitől a még valóságosabb hiányait. Mondom, ez a kis csokor akkor hasznos, ha valaki nem „jól érezni akarja magát”. Ellenkező esetben ugyanis a nevelő példatár panaszkönyvvé degradálódik. Ez a kis csokor végül attól lesz igen természetes, ha a teljesség kedvéért beletűzzük saját, hasonló jellegű „leplezéseinket”.

Egy percig se nyugtalankodjunk! Az ember igazi méretének megbecslése – mint minden mérés – közelítő eljárás. A jóindulatú ember mindig bőkezűen mér, s valami komoly oknak kell közbejönni, hogy hirtelen nagyon alacsonynak lássa emberét. Ez az ok lehet a szemügyre vett testvérből, de lehet a szemlélőben is. Ez utóbbi esetről szeretnék inkább beszélni.

Úgy tűnik, hogy a *homo sapiens*, a *homo faber*, a *homo ludens* még alapvetőbben jellemezhető, ha azt mondom, hogy az ember mintát vevő, mintát készítő lény, ahol a minta lehet gondolkodásbeli (*sapiens*), mechanikai (*faber*), játékbeli (*ludens*), de egészen más is, például viselkedésbeli, illetve erkölcsbeli, aszerint, hogy a valóság milyen régiói tárulnak fel előtte. Nem lehet véletlen, hogy Jézus is annyira hangsúlyozta példaadó szerepét, azt, hogy Őt szemlélve az Atyát is láthatjuk. A gyermek a szülőben, az idősebb eszményképben találja meg az általa megformázandó mintát. Érti, fejlődni, megérni annyit jelent, mint a készen kapott sémák egyszerű átvételétől, majd alakításától eljutni az önálló mintateremtés és mintamegélés korszakába.

Először csak a készet utánózzuk, mert magunknak még semmink sincsen. Figyeljük a minta beszédét, kéz- és arcmozdulatait, írásait, írószereit, jegyzetelési, olvasási technikáját, öltözködését, egyéb használati tárgyait. Mi is elolvassuk kedvenc könyveit, színházba, moziba, hangversenyre kezdünk járni, ha ő is így tesz. Gondolkodási stílust veszünk át tőle, jónak találjuk gyakorlati megoldásait az élet jelenségeire. Lehet, hogy istenkapsolatunkra is befo-

lyással van, ő tanít meg minket imádkozni, elmélkedni. Majd negyven év távlatából is tudom, milyen hatással volt rám Szentgyörgyi András szentmiséje, ahogyan imádkozta a liturgia szövegeit. Magam is sokat másoltam életemben, a kezdetekre nem is emlékszem, de tanáraimtól, barátaimtól annyi mintát vettem át, hogy futó elgondolásuk is hirtelen önéletrajzírásra csábít.

Jó annak a mintának, amely térben és időben távolodik tőlünk, de nem könnyű a velünk élő helyzete. Ha nem javítjuk az egyszerű valamikor levett másolatot, és csak azt állapítjuk meg, hogy az, ami él, nem azonos a korábban elkészített gipszmintával, akkor eljön az a pillanat, amikor eldöntjük, kihez leszünk hűek: ahhoz, aki él, vagy a kezünkben szorongatott élettelen vázhoz. Elmehetünk gyermeteg alkotásunkkal az ember mellől, ha olyan nagyra értékeljük egyszerű volt művünket, de földhöz is vághatjuk, hogy ne legyen akadálya barátságunknak, és újból hozzákezdhetünk egy jobb kép kialakításához. Mert az új minta akkor is jobb az elsőnél, ha annak nem egyértelmű tökéletesítése, ha kevésbé szép, valamivel másabb, mint az előző. Mert igazában nem is az egyszerű minta a fontos, hanem a modell és a modellező. Mert a modellben még ismeretlen vonások is vannak, s a modellező fáradhatatlan kezében már benne van előző tapasztalatok sora. Később már a modell szerepe is átalakul, s csupán ösztönözni fog önálló alkotás létrehozására.

Amikor hátat fordítunk valakinek, amikor rávágjuk az ajtót, amikor oda kiáltjuk: „csalódtam benned” – akkor kevésbé vagyunk olyan absztraktak, mint az előző gondolatmenet. „Haragszik a babám, nem néz a szemembe” – ez kevésbé elvont. Nem néz, mert már nem vagyok számára a régi, akinek látott, de még nem végezte el magában azt a munkát, ami után új szeretettel tud felém fordulni. A kamaszodó türelmetlen lesz szüleiével szemben, mert felismeri, hogy feledékenyek, valamilyen modorosak, kicsinyesek. Nem képesek megérteni azt, ami őt nagyon lelkesíti. Kezdi felfedezni szülei életének hiányait, tévedéseit, valamikori bűneit. Kitalálja, mit rejtegetnek előtte, mások s talán önmaguk előtt is. Párhuzamosan felfedi szélesebb környezete ellentmondásait, addigi közössége, egyháza gyenge vagy hibás pontjait. 15-től 35-ig, de talán a halálig van az embernek elég dolga a tekintetben, hogy megtanulja újból szeretni mindazokat, akiket egy-egy tisztánlátási akciója során jó keményen körülteremtett.

Ismerni, kritikusknak lenni, megérteni, jobban ismerni – s eközben szünet nélkül szeretni, vagy legalábbis minél hamarabb visszakapaszkodni a szeretet útjára – ez a keresztény kapcsolat egy ciklusa. Fel nőni és soha nem csalódní ugyanannyi, mint fel nőni és soha nem tévedni. Értelmes, igényes ember számára lehetetlen. A csalódásunkat okozó hamis bálvány ledöntése, a másik igazabb enjének meglátása, saját ostoba képzeink lomtárba vágása nélkülözhetetlen. A ledöntött bálványban benne levő ember tovább szeretése, vagy újból szeretése pedig kereszténységünk kritériuma. Jézus többet nézett ki tanítványaiól, s hol rájuk förmedt, hol nagyon ideges lett tőlük, hol megbénította nehéz gondolkodásuk. Aztán tovább folytatta velük a munkát. Nikodémusban csalódní látszott, csak úgy, mint az emmauszi tanítványok írásismeretében, de hozzáfogott a magyarázathoz. Csalódott első pápája helytállásában is, de már a tényleges bűn elkövetése előtt a jövőbeli kifejlésre, a metanoiát tartó Péter metanoiájának közösséget építő erejére gondolt.

Nyugodtan döngethetem a bálványokat, ha megtanultam már, hogy a bálványok helyett előbb-utóbb embereket kell látnom, történetükkel, jelen tudatuk által meghatározott reakciójukkal. Azt kell figyelmem, képesek-e a kapcsolatteremtésre, hatások felvételére, feldolgozására. Lepereg-e róluk a kritika minden szava, vagy odafigyelnek rá? A többi, az egyes hibák, másodlagos fontosságúak. Akivel lehet beszélni, azzal megbeszélhetjük azt, amit hibának látunk, s vagy ő korigál, vagy mi, hiszen miért lennénk mindig mi a csalhatatlanok. Ismétlem: a személyi kölcsönhatásokban a kapcsolat tartásának és a javításra, fejlődésre való készségnek van elsődleges szerepe. Egyszerűben és evangéliumi nyelven kifejezve: nincs addig semmi baj, amíg nagyító alá vett testvéreimben jól meglátom a metanoiára való képességet és készséget. Akinek szíve, lelke, értelme nyitott arra, hogy a teljesebb igazság, a tökéletesebb élet felé tovább lépjen, az barátom, és nem bálványom, mert már megtanultam Jézus szemével nézni minden egyedi tulajdonságát.

A bálványtól való megszabadulás igazában véve nekem jó. Ha már tudom, mi a törvény, és ki a törvény teljesítéséért küzdő ember, akkor gondolkodásom megérett, túljutott az éretlen, kincsével kérkedő iskolás gyermek leckefelmondó és mástól leckefelkérdező viselkedésén. A másokat rángató, ujjal mutogató, türelmetlenkedő és értetlenkedő agresszi-

vitáson. Már van tapasztalatom, példatáram, elsősorban saját balfogásaimból, de az évek során látott, megfigyelt, szeretettel értékelt és az objektív törvényhez mindig hozzámért magatartási mintákból is. Törvényszerűnek tartom, hogy időnként a mellettem dolgozó, vagy egy másik nagyra becsült testvérem húz valami rossz lépést, néha legjobb szándéka ellenére. Ha bálványállító és -imádó lennék, akkor engedelmes hülyeként mennék a bálványtekintély után. Ha éppen forradalmi mindent-döntőgető lennék, akkor mennyei kéjjel nézném egy újabb farizeus méltó bukását. De keresztény akarok lenni, s ezért mellálllok, várom, mikor segíthetek. Sorsa az enyémhez kapcsolódik, mert krisztuskövető. Nem hagyom ott. Nem lehetek sem pap, sem levita.

Laikus vagyok. A Jézus által papoknak nevezett emberektől ugyanis csak a törvények hajtogatását hallhatta az ember, de nem tudták a törvényt irgalmasan alkalmazni a szegényekre, az özvegyekre, az utcalányokra, az élettársi kapcsolatban élőkre, a megszálló katonai nagyhatalommal kollaboráló megtevévedt tisztviselőkre, azokra, akik ott vannak, ahol éppen vannak. Nem örülnék, ha egy bálványra, kis- vagy nagykatekizmusá merevített Jézus nevében a mai papok, vagy ami még borzalmasabb, a mai laikusok elkezdenék kioktatni egymást arról, hogy mennyire „tanításellenes” a felfogásuk, az életük, s eközben tiszteletreméltó távolságra hátrálnának a tökéletlentől, ha módjukban állna, kényszerítő szankciókat is foganatosítanának ellene, hogy ezzel is éreztessék emberükkel veszedelmes eltévelyedtségét. Jézusnak sem jó, ha bálványra merevítik. Az evangélisták nem is tették, mert jobban ismerték, jobban szerették. Az én Jézusom nem az aranylemezes ikonok pompába merevedett – bár néha szomorú szemű – Jézusa, hanem az igazságszolgáltatás céljából felszedett kockakövek között tűnődve álló, s a megmenekült vádlottat csendesesen kérdezőgató tanító, vagy a fáradt, égő lábait pihentető, Jákob kútjánál egy teológiához abszolút nulla nővel párbeszédet kezdő Élet. Mert az is igaz, hogy van fekete és van fehér, szent és nem-szent, Istennek tetsző és Isten előtt utálatos, de az is igaz, hogy ebben a világban főleg csak keverékek vannak, s a piszok alól türelmes kézzel kell kibontani a felismert istenit. A nem-bálvány Jézus tudta, mikor lehet valakit egy pillanat alatt a feketétől a fehérhez fordítani, s azt is tudta, mikor kell valakit egyszerűen csak arra ösztönözni, hogy induljon meg a szürke homályból a világosság felé.

A hírneves Keresztelőhöz tóduló embereket Jézus csipősen kérdezte: Minek mentetek ki a pusztába? Híreséget nézni? Nyertetek, mert az az ember tényleg megérdemli a figyelmet. A mai, hitüket pápanézésben vagy nyugati közösségi vezető csodálatában beteljesedni vélő hívőkhöz ugyanígy szólhatna. De lehet, hogy a nagy emberek kifogástalan képének tisztelete mellett jobban a lelkükre kötné, hogy inkább a mellettük élő testvérük kevésbé látványos, kevésbé világméretű, kevésbé elragadó, enyhén izzadságszagú alakjával foglalkozzanak, hátha abból is kiszüremkedik valami, ami gyakorlati felhasználhatóság szempontjából kedvezőbb, az üdvösség munkálása szempontjából pedig határozottan kapóra is jön.

Az önző, a rossz értelemben önmegvalósító, azaz csak önnön érdekeit munkáló ember a bálvány-konfliktusokban lelepleződik. Azzal lelepleződik le, hogy elmegy, pedig nem küldték el, sőt marasztalták. Azzal lelepleződik le, hogy falat húz ajtó nélkül. Csak kapni akart, de igazán visszaszeretni nem tudott. Tisztelte azt, amit a másoknak *gondolt*, rajongott érte, gondolattalanul követte. Aztán belenyilallott valami, s bizalma többé nem tudott lábra állni. Elfordult, másfelé fordult, új képet keresett magának, de lehet, hogy azt sem. Egy illúzióval kevesebb.

A baj megelőzhető, a veszély elhárítható, csak tudni kell róla. A gyermekbetegségek után jönnek a felnőttbetegségek. Közösségeink attól vannak, hogy horizontálisan szeretjük egymást. Ne engedjük, hogy ez a szeretet sérüljön. Becsüljük egymást, hitben erőset és hitben gyengét egyaránt. A Föld sarkából való kiforgatásának ez a *szociális* feltétele: tökéletlen, gyakorta hibázó emberek egymáshoz hűséges társasága, amely állhatatosan törekszik a szeretet cselekedeteinek, műveinek megvalósítására. Tartalmaink és szemléletünk kritikus ellenőrzése után most erre gondoljunk: helyes, torzítámentes, testvéri, emberi kapcsolatokra törekedve vizsgáljuk meg életünket, hogy ezután majd jobban szerethessük a testvéreket, az embereket.

(Folytatjuk)

Jegyzetek

(1) Max Planck: Válogatott tanulmányok, Gondolat, Budapest, 1965, 288. old.

(2) Romain Rolland: Napló a háborús évekből 1914–1918, Gondolat, Budapest, 1960, 244–245 old.